

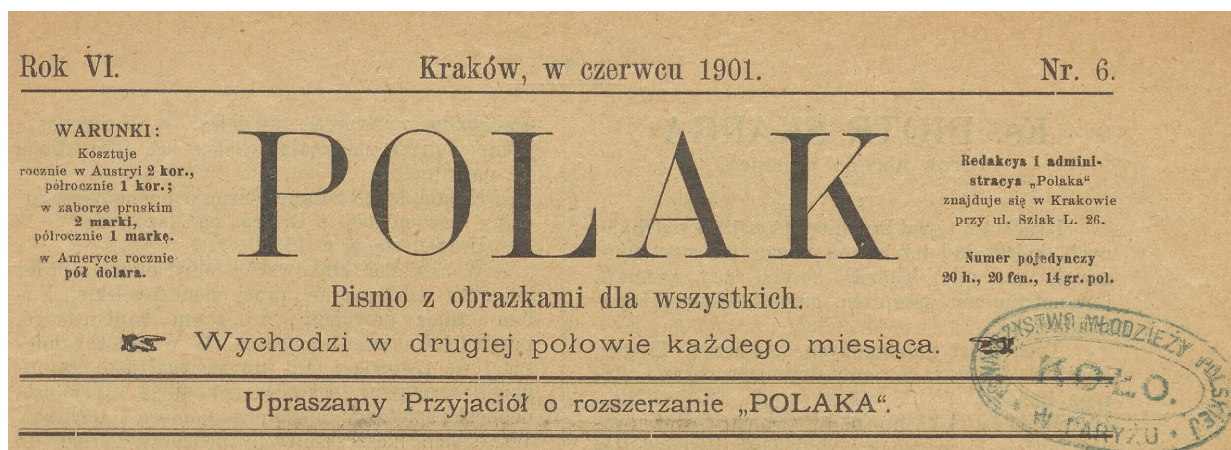
Czy w Czarnowcu czytano Polaka?

Category: historyczne, NEWS

written by Marek | 14 maja 2026

Na początku XX w., w okresie zaborów, gdy nasz region był częścią imperium rosyjskiego, trwała intensywna rusyfikacja społeczeństwa. Do pełnej rusyfikacji Polaków zabrakło niewiele, jak oceniają niektórzy, wystarczyłoby jeszcze jedno – dwa pokolenia. W trakcie tego procesu był m.in. zakaz czytania prasy, która nie była kontrolowana przez rosyjskie władze. Lektura lub posiadanie zakazanych gazet groziło represjami. Jedną z takich gazet był miesięcznik „Polak”, wydawany w Krakowie i przemycany do Ostrołęki przez Prusy. Ślady represji jakie spotykały mieszkańców naszego regionu można znaleźć w archiwach. W „Archiwum Głównym Akt Dawnych”. W aktach prokuratorskich znajdziemy taki dokument:

*„Do Prokuratora Warszawskiej Izby Sądowej
Prokurator Sądu Okręgowego w Łomży*

Na podstawie art. 1085 Kodeksu Karnego informuję Waszą Ekszelencję, że 4 listopada bieżącego roku otrzymałem od komendanta żandarmerii okręgu ostrołęckiego, ostrowskiego i makowskiego, raport o zatrzymaniu przez niego i osadzeniu w więzieniu w Łomży chłopów z powiatu ostrołęckiego: Tomasza Krupy, Bolesława Rittera, Adama Kozłowskiego i Franciszka Kaczyńskiego w następujących okolicznościach.

Rankiem 1 listopada komendant wspomnianego okręgu żandarmerii, rotmistrz Mazurin, otrzymał informację od agenta, że poprzedniej nocy do Bolesława Rittera, w Ostrołęce, który był pod obserwacją tajnego agenta, dostarczono paczkę gazety „Polak”. Obserwacja Rittera w tym dniu, prowadzona przez funkcjonariuszy Komendy Żandarmerii w Ostrołęce, wykazała, że z rana wyszedł on z domu na miasto i spotykał się z osobami, które agenci zidentyfikowali jako starszyznę z kręgów stowarzyszenia „Oświata Narodowa”, i przekazywał im jakieś informacje.

Około godziny 17:00 Ritter powrócił do swojego mieszkania, przyprowadzając ze sobą mieszkańców gminy Rzekuń: Tomasza Krupę, Adama Kozłowskiego i Franciszka Kaczyńskiego, znanych również jako liderzy społeczni. Uznając za stosowne przeprowadzić natychmiastowe przeszukanie, rotmistrz Mazurin przybył do mieszkania Rittera, przeprowadził zarówno osobistą kontrolę obecnych, jak i szczegółowe przeszukanie całego lokalu, w wyniku czego odkryto:

u samego Rittera – ukryte pod płaszczem 16 egzemplarzy nr 6 gazety „Polak”, a w pomieszczeniach gospodarczych, w kącie, w słomie dwa pakunki, z których w jednym znajdowało się 50 egzemplarzy nr 6, a w drugim 67 egzemplarzy nr 7 tej samej gazety;

u Krupy – w drewnianym pudełku, które trzymał w rękach, 12 egzemplarzy nr 6 i 9 egzemplarzy nr 7 gazety „Polak”, a także, zszyte pod podszewką czapki – drukowany statut koła „Oświaty Narodowej”;

u Kozłowskiego w ręku, pod płaszczem, który miał na sobie, 5 egzemplarzy nr 6 i 4 egzemplarze nr 7 gazety „Polak”;

u Franciszka Kaczyńskiego 6 egzemplarzy nr 7 tej samej gazety.

Po przeszukaniu mieszkania Rittera przeprowadzono przeszukanie mieszkań pozostałych osób, przy czym u Krupy znaleziono jeszcze 1 egzemplarz nr 5 gazety „Polak”.

Łomża, 5 listopada 1902 r.”

2273

7 ноября 2

Секретное
Арестантское

3

ГОСПОДИНУ ПРОКУРОРУ ВАРШАВСКОЙ СУДЕБНОЙ ПАЛАТЫ

Прокурора Ломжинского Окружного Суда

ПРЕДСТАВЛЕНИЕ.

Удостоверение № 1
в Врш. Канц.
7/11

Во Врш. Канц.
7 ноября 1902
N 162

(8/11)

На основании 1035 ст. Уст. У. Сзд.
Вашему Превосходительству,
что 4го сего ноября мною получено от
Наместника Мандаринского Управле-
ния Островенского, Островского и
Маковского уездов о задержании
ими и заключении под стражу
в Ломжинскую тюрьму крестьян
Островенского уезда Иоанна
Крупы, Богослава Риттера, Адама
Жуковского и Франца Капинского
при совершающих преступлениях.

Утром 1 ноября Наместником
указанного мандаринского Управле-
ния Ротмистром Мазуриным
получено было агентурное сведение,
что кь состоявшему под его нача-
лом наблюдением патрулю гор.
Островенки, Богославу Риттеру

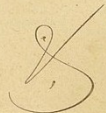
8

В минувшую ночь доставленъ тран-
спортъ газетъ „Роланъ“. Наблюде-
ніе за Риттеромъ въ этотъ день,
производившееся чинами Остросленк-
ского Исандармскаго Управленія, ука-
зало, что онъ съ утра вышелъ изъ дома
въ городъ и вступалъ въ сношенія,
тщательными агентурой, какъ стар-
шіе кружковъ сообщенія „Oświaty
Narodowej“, сообщая имъ то-то.
Около 5 часовъ вечера Риттеръ возвра-
тился въ свою квартиру и при-
велъ съ собою пятидесять женщинъ Рес-
кунъ: Пшемисла Крону, Адама
Козловскаго и Франца Качинска-
го, сличающихъ тогда старинными
кружковъ сообщенія. - Признавъ
удобнаѣмъ произвести немедленно
обиски, Ротмистръ Мазуринъ при-
ѣхавъ въ квартиру Риттера, произ-
велъ какъ сличной досмотръ при-
сутствующихъ, такъ и подробный
обискъ всего помещенія, при чемъ
обнаружено: у сего Риттера -
спрятанности на груди подъ
пальто 16 экземпляровъ № 6 газета
„Роланъ“, а въ конюшнѣ, въ углу, на

состоит изъ пачки, изъ коихъ въ одной
было 50 экземпляровъ № 6, а въ дру-
гой 67 экземпляровъ № 7 той же
газеты; у Крупы - въ помывшемся
у него въ рукахъ деревянномъ ящике
12 экземпляровъ № 6 и 9 экзempla-
ровъ № 7 "Ролак" и зашитыми
подъ подкладку французски - париж-
ской крупской "Свѣтой"; у Козлов-
скаго въ рукавъ сюртута на немъ
намото 5 экземпляровъ № 6 и 4
экземпляра № 7 газеты "Ролак" и
у Франца Каринскаго 6 экзempla-
ровъ № 7 той же газеты. Вслѣдствіе
за обыскаемъ у Риттера, произве-
денъ былъ одновременно обыскъ въ
квартирахъ и у остальныхъ
лицъ, при чемъ у Крупы обнару-
жены были еще 1 экземпляръ № 5
газеты "Ролак". —

Набѣдженіе за этимъ дознаніемъ
принято мною, о чемъ и сообщено
Начальнику Мандаринскаго Управ-
ленія Остроженскаго, Остров-
скаго и Маковского уѣздовъ. —

Копій постановленій о задер-
жаніи Риттера, Крупы, Козлов-

ского и Каринского и удостоверение
№1 вместе с ними представляю.

И.г. Прохорова Трубецкого

И.г. Овчинникова Бульвар

№ 161.
" 5 " Октября 1902г.
гор. Мюнхен.

Do gazet takich jak „Polak” pisali również mieszkańcy naszego regionu. Aby nie narazić się na represje używali pseudonimów. Jeden z takich tekstów, napisany przez kogoś o pseudonimie „Nadnarwiak”, zamieszczony w gazecie zacytuje w całości, zachowując oryginalną pisownię. „Polak”, nr 6, czerwiec 1901 r.

„Listy do „Polaka”.

Z pod Ostrołęki.

Nie zginęła nasza Polska i u nas, a kiedyśmy się z Polakiem zapoznali, to da Bóg, że już nie zginie, bośmy dopiero poznali, jak mamy żyć w naszej Polsce i nową ojczyznę budować, dopierośmy się poznali na zasadzkach złodziejskich t. j. Moskali, którzy wszelkimi sposobami naszą Ojczyznę okradają.

Rząd drze podatki a urzędnicy oszukują, przez to gospodarze muszą pracować od rana do nocy, a tu coraz ciężiej, coraz to więcej podatków i wszelakich kar, doprawdy trudno będzie nam wytrzymać. Już nawet i ci, ma się rozumieć ludzie zmoskwiczeni, którzy wychwalali z początku cara Mikołaja, ci sami mówią teraz, że za nowego cara to bodaj gorzej jeszcze, niż było.

Chwała Bogu, jużesmy poznali, że tylko oświatą możemy polepszyć nasz byt. Ale oświatą prawdziwie polską i prawdziwemi gazetami, a nie tą przekłętą moskiewską, co jej dali nazwę Oświata w której malują niby świętych lecz na modę pijanych kacapów, w której opisują tylko potęgę carów i mówią, że trzeba za cara się modlić i caru służyć. Tak chcą naszą narodową oświatę zmoskwiczyć, ale u nas ludzie tego paskudztwa do rąk nawet nie biorą. Prawda, jest jedna wioska, Tobolice, w której czytają Oświatę moskiewską, chociaż wiedzą, że to jest podła gazeta. Swego sąsiada Czaplickiego skarżyli do żandarmów, że czytał „Polaka”, więc robili u niego żandarmi rewizję i nic nie znaleźli. Najgorsi są [...] i [...], którzy przynoszą Oświatę z kancelaryi i dają innym, żeby czytali w całej wsi. Ale da Bóg Najwyższy każdego na zdrajcę przyjdzie czas.

W Rzekuniu jest strażnik St[...] Ch[...], z rodu Polak, który przyszedł do jednego gospodarza w tejże wsi i jak chytry lis mówi: „Daj mi bracie Polaka i

ja chcę ojczyźnie służyć a ciebie nie wydám". W samej rzeczy ten człowiek nie miał Polaka, powiada więc: „Czekaj bracie, mam ja znajomego człowieka w „Puszczy” (kurpiowskiej) to on mi da, a ja tobie”, i powiedział mu w jakiej wiosce ten człowiek mieszka. Tak ów Ch[...] duchem do żandarmów i naczelnika pognął. Zrobili rewizye i u tego gospodarza w Rzekuniu i u drugiego na „Puszczy”, ale nic nie znaleźli.

Nic już nas nie straszy, niechaj nas prześladują chociażby najciężej, będziemy o Polaka starali. Z wielkim zapałem przyjmujemy każdy numer i dziękujemy serdecznie wszystkim panom, którzy pracujecie nad tą bardzo dla nas pożyteczną gazetą. Panowie przebaczą, że nie umiem biegle pisać i proszę p. redaktora o umieszczenie tego listu w Polaku.

Nadnarwiak.”

Listy do „Polaka“.

Z pod Ostrołęki.

Nie zginęła nasza Polska i u nas, a kiedyśmy się z *Polakiem* zapoznali, to da Bóg, że już nie zginie, bośmy dopiero poznali, jak mamy żyć w naszej Polsce i nową ojczyznę budować, dopierośmy się poznali na zasadzkach złodziejskich t. j. Moskali, którzy wszelkimi sposobami naszą Ojczyznę okradają.

Rząd drze podatki a urzędnicy oszukują, przez to gospodarze muszą pracować od rana do nocy, a tu coraz ciężej, coraz to więcej podatków

i wszelakich kar, doprawdy trudno będzie nam wytrzymać. Już nawet i ci, ma się rozumieć ludzie zmoskwiczeni, którzy wychwalali z początku cara Mikołaja, ci sami mówią teraz, że za nowego cara to bodaj gorzej jeszcze, niż było.

Chwała Bogu, jużemy poznali, że tylko oświatą możemy polepszyć nasz byt. Ale oświatą prawdziwie polską i prawdziwymi gazetami, a nie tą przekłętą moskiewską, co jej dali nazwę *Oświata* w której malują niby świętych lecz na modę pijanych kacapów, w której opisują tylko potęgę carów i mówią, że trzeba za cara się modlić i caru służyć. Tak chcą naszą narodową oświatę zmoskwiczyć, ale u nas ludzie tego paskudztwa do rąk nawet nie biorą. Prawda, jest jedna wioska Kaczyny Tobolice (*niewyraźnie napisane P. R.*) w której czytają *Oświatę* moskiewską, chociaż wiedzą, że to jest podła gazeta. Swego sąsiada Czaplickiego skarżyli do żandarmów, że czytał *Polaka*, więc robili u niego żandarmi rewizję i nic nie znaleźli. Najgorsi są W i Ł, którzy przynoszą *Oświatę* z kancelaryi i dają innym, żeby czytali w całej wsi. Ale da Bóg Najwyższy — na każdego zdrajcę przyjdzie czas.

W Rzekuniu jest strażnik S Ch, z rodu Polak, który przyszedł do jednego gospodarza w tejże wsi i jak chytry lis mówi: „Daj mi bracie *Polaka* i ja chcę ojczyźnie służyć a ciebie nie wydam“. W samej rzeczy ten człowiek nie miał *Polaka*, powiada więc: „Czekaj bracie, mam ja znajomego człowieka w „Puszczy“ (kurpiowskiej) to on mi da, a ja tobie“, i powiedział mu w jakiej wiosce ten człowiek mieszka. Tak ów Ch duchem do żandarmów i naczelnika pognął. Zrobili rewizję i u tego gospodarza w Rzekuniu i u drugiego na „Puszczy“, ale nic nie znaleźli.

Nic już nas nie straszy, niechaj nas przesładują chociażby najciężej, będziemy się o *Polaka* starali. Z wielkim zapałem przyjmujemy każdy numer i dziękujemy serdecznie wszystkim panom, którzy pracujecie nad tą bardzo dla nas pożyteczną gazetą. Panowie przebaczą, że nie umiem biegle pisać i proszę p. redaktora o umieszczenie tego listu w *Polaku*.
Nadnarwiak.

Dzielny Nadnarwiak pisze dalej: „Teraz wyszliśmy na robotę do Prus, to będziemy wprost z redakcyi sprowadzać przez pocztę *Polaka* i prosimy o prędkie wysłanie numeru marcowego, kwietniowego, majowego, a później czerwcowego, lipcowego aż do września.“ Wszyscy czytelnicy z Królestwa, którzy idą na robotę do Prus, powinni przykład ten naśladować.

Mimo, że od tych wydarzeń minęło ponad 120 lat, to zakropkowałem nazwiska mieszkańców naszego regionu, którzy służyli władzom rosyjskim.

Zostawiłem nazwisko mieszkańca Tobolic, u którego zrobiono rewizję w poszukiwaniu zakazanej prasy. Był to z dużym prawdopodobieństwem mój prapradziadek. Senior mojej rodziny w Tobolicach i częściowy właściciel Tobolic (jak opisano go w aktach). Szymon Czaplicki, był wójtem Rzekunia w latach 1895 i 1896. Artykuł z gazety Polak dziękuję Marcie Wojciechowskiej, prowadzącej na facebook stronę: „[Historie w aktach zapisane](#)”.

Jacek Czaplicki, 10.05.2026 r.

Czy w Czarnowcu czytano Polaka?

Będziemy poszukiwać...

[MK]

Dziękuję Panu Jackowi Czaplickiemu, który już wielokrotnie pomógł nam odszukać wiele ciekawych historii o Czarnowcu.

Polecam śledzić Jego profile na fejsbuku: [Rowerem wokół Ostrołęki](#) i [Fotki Pijącego](#).

[MK]